

הרב יהודה זולדן

תענית ותפילה על ריבוי גשמים בארץ ישראל ובחור"ל

(תענית כב ע"ב)

מבוא

א. נזקים לבתים בארץ ישראל ובחוץ לארץ

1. המעשה עם חוני המעגל

2. תפילת הכהן הגדול ביום כיפור על אנשי השרון

ב. נזקים לחקלאות בארץ ישראל ובחוץ לארץ

ג. אופי התענית והתפילה

ד. המקומות בהם מתפללים

מבוא

"ונתתי גשמיכם בעיתם" (ויקרא כו, ד) - לא שכורה (שתויה יותר מדי), ולא צמאה אלא בינונית" (תענית כב ע"ב). יעילותם של גשמים כשהם יורדים במקומות, בזמן ובאופן שהוא מרווה את האדמה, ומסייע לאדם, וכדברי הרמב"ן בויקרא שם:

הקדים דבר הגשמים, כי בבואם בעתם כאשר יאות יהיה האויר זך וטוב והמעיינות והנהרות טובים, והיה זה סיבת בריאות לגופים, והפירות כולם ירבו ויתברכו בהן כאשר יאמר "ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פרי", והנה עם זה לא יחלה האדם ולא יהיה בהם משכלה ועקרה ובבהמתם, וימלאו ימיהם כי בהיות הגופים גדולים ובריאים יתקיימו כימי האדם, והנה היא גדולה שבברכות.

בשנים מבורכות בגשמים, לצד הנהרות והנחלים שזורמים במלואם, קורה ונגרמים גם נזקים למבנים, לתשתיות, ולחקלאות, ולבעלי חיים. האם יש להתפלל ולהתענות על מנת לעצור את ריבוי הגשמים, האם יש להבחין בין ארץ ישראל וחור"ל, ובין סוגי הנזקים?

א. נזקים לבתים בארץ ישראל ובחוץ לארץ

במשנה בתענית ג, ח נאמר:

על כל צרה שלא תבא על הצבור מתריעין עליה, חוץ מרוב גשמים.

ובגמ' בתענית כב ע"ב:

תנו רבנן: על כל צרה שלא תבוא על הצבור מתריעין עליה, חוץ מרוב גשמים. מאי טעמא? אמר רבי יוחנן: לפי שאין מתפללין על רוב הטובה. ואמר רבי יוחנן: מניין שאין מתפללין על רוב הטובה, שנאמר: "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די" (מלאכי ג, י). מאי עד בלי די? אמר רמי בר רב יוד (רש"י = חכם ששמו יוד): עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. אמר רמי בר רב יוד: ובגולה מתריעין עליה. תניא

נמי הכי: שנה שגשמיה מרובין, אנשי משמר שולחין לאנשי מעמד: תנו עיניכם באחיכם שבגולה שלא יהא בתייהם קבריהם. שאלו את רבי אליעזר: עד היכן גשמים יורדין ויתפללו שלא ירדו? אמר להם: כדי שיעמוד אדם בקרן אפל, וישכשך רגליו במים. והתניא ידיו? רגליו כידיו קאמינא.

בירושלמי תענית ג, ט נאמר בשם ר' אליעזר:

שאלו את רבי אליעזר: מאימתי מתפללין על הגשמים שילכו להם? אמ' להן: כדי שיהא אדם עומד בקרן העופל ומשקשק את רגליו בנחל קדרון. אבל בטוחים אנו בבעל הרחמים שאינו מביא מבול לעולם. מה טעמא? "כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ" (ישעיהו נד, ט).

מהמקורות הללו עולה שיש להבחין בין ארץ ישראל לגולה. בא"י אין מתפללים לעצור ריבוי גשמים ובגולה או על הגולה מתפללים. מה סיבת ההבדל?

רש"י שם כותב שהגולה הכונה לבבל, שהיא במצולה, ושם מתריעים על רוב גשמים שלא ירדו שלא יהו בתייהם קבריהן "שעמוקה היא, ונטבעים בתייהם במים". סיבת הדבר היא בשל המבנה הטופוגרפי. בבל היא מקום נמוך, ועל כן גשמים מרובים יכולים להציף אותה.

התוס' בתענית כב ע"ב בד"ה לאנשי משמר, כותב "לפי שגגותיהם שוים ונימוקים מחמת גשמים". לפיו, הדבר תלוי בטיב הבתים ובאופן בנייתם. נראה שגגות הבתים בבבל היו ישרים ולא משופעים, והם אינם ערוכים לגשמים מרובים. המים שהצטברו על הגגות היו גורמים לקריסת הגגות ושבירתם.

הרמב"ם שילב בדבריו את ההסברים השונים. כך כתב הרמב"ם בהלכות תעניות ב, טו:

הרי שרבו עליהן גשמים עד שיצרו להן הרי אלו מתפללין עליהן, שאין לך צרה יתירה מזו שהבתים נופלין ונמצאו בתייהן קבריהן, ובארץ ישראל אין מתפללין על רוב הגשמים מפני שהיא ארץ הרים, ובתייהם בנויים באבנים, ורוב הגשמים טובה להן ואין מתענין להעביר הטובה.

הרמב"ם הזכיר שארץ ישראל היא ארץ הררית, וציין עוד שגם איכות הבתים טובה יותר מאחר והבתים בנויים מאבנים.¹

מדברי ראשונים אחרים עולה שגם בארץ ישראל יש מקום להתפלל אם נגרם נזק לבתים. כך כותב הריטב"א לתענית כב ע"ב:

אין מתענין ולא מתריעים בארץ ישראל על רוב הגשמים. שאינה סכנה להם שהיא ארץ הרים ובתים בנויים באבנים. אבל בגולה ומקום שיש בו סכנה מתריעין ומתענין עליהם שלא יהו בתייהם קבריהם.

לפיו, גם בארץ ישראל במקום שיש סכנה, מתריעים ומתענים. כך הם גם דברי הטור אורח חיים סימן תקעז:

מתפללין על כל צרה שלא תבא עליהם חוץ מעל רוב הגשמים. שאין מתפללין על ריבוי הטובה. והני מילי בארץ הרים שצריכה לרוב גשמים אבל ארץ מצולה שרוב גשמים קשין לה, ולא עוד אלא שמפילין בתים עליהם אין לך צרה גדולה מזו ומתפללין עליהם.

¹ כך פירשו שם גם רבנו גרשום, ריב"ב המאירי ועוד.

הטור איננו מבחין בין ארץ ישראל לבבל, אלא בין מקומות הרריים לבין מקומות נמוכים. גם הרב יוסף קארו שפסק עקרונית כרמב"ם, מוסיף ומציין שבארץ ישראל התענו על ריבוי גשמים. כך כתב בשולחן ערוך אורח חיים סימן תקעו סעיף יא:

וכן על המטר. כיצד, הרי שרבו עליהם גשמים עד שיצרו להם, הרי אלו מתפללים עליהם, שאין לך צרה יתירה מזו שהבתים נופלים ונמצא בתיהם קבריהם. ובארץ ישראל אין מתפללין על רוב הגשמים, מפני שהיא ארץ הרים ובתיהם בנויים באבנים ורוב הגשמים טובה להם ואין מתענים להעביר הטובה. ועכשיו בצפת מצוים מפולת בתים מפני הגשמים, ומתפללים עליהם.²

יתכן שגם ראשונים אחרים מסכימים לדבריהם, אלא שהם כתבו על דרך הרוב. בארץ ישראל אין ריבוי הגשמים גורם בדרך כלל לנזק בשל המבנה הטופוגרפי, חוזק הבתים ועוד. אך אם בכל זאת מסתמנת סכנה גם בארץ ישראל בשל ריבוי הגשמים מתענים ומתריעים. סמך לדבר שגם בארץ ישראל, יש וגשמים מרובים גורמים לנזקים ניתן להביא משתי מקורות.

1. המעשה עם חוני המעגל

בהמשך המשנה משנה בתענית ג, ח מסופר על חוני המעגל:

מעשה שאמרו לו לחוני המעגל התפלל שירדו גשמים. אמר להם: צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו. התפלל ולא ירדו גשמים. מה עשה? עג עוגה ועמד בתוכה, ואמר לפניו: רבונו של עולם בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך. נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך. התחילו גשמים מנטפין. אמר: לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות. התחילו לירד בזעף. אמר: לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה. ירדו כתיקנן עד שיצאו ישראל מירושלם להר הבית מפני הגשמים. באו ואמרו לו: כשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל שילכו להן. אמר להן: צאו וראו אם נמחת אבן הטועים.³

המעשה עם חוני היה בירושלים בהר הבית ומכאן שאם ירדו גשמים מרובים יש מקום להתפלל שיעצרו. כך פירש רש"י בבבא מציעא כח ע"ב ד"ה צאו וראו אם נמחת אבן טוען: "אם נכסת בגשמים, שגבהו הגשמים למעלה הימנו, ויש גשמים יותר מדאי, ואתפלל עליהם שילכו". אך תוספות בבבא מציעא כח ע"ב בד"ה אבן טוען - מפרש בירושלמי (תענית ג, ח) כשם שהאבן אינה יכולה למחות כך אין יכולים להתפלל על רוב טובה.⁴ מכל מקום על פי רש"י גם בארץ ישראל יש להתפלל על ריבוי גשמים.

2. תפילת הכהן הגדול ביום כיפור על אנשי השרון

² צרות עקב ריבוי גשמים בצפת ארעו גם אחר תקופת הרב יוסף קארו: "בחודש אדר תקפ"ה, היה פה עיה"ק צפת ת"ו מפולת בתים. בימות גשמים מרובים ורוחות קשות ונפלו הרבה בתים ונפל ביתי בליל י"ג אדר ואני ובי"ב ושכני ישבנו בתוך הבית בעת שנפלה. וב"ה שעשה לנו נס במקום הזה שהצילנו עם כל ב"ב(הרב ישראל משקלוב, פאת השולחן, הקדמה).

³ מגילת תענית (ליכטנשטיין) הסכוליון ד"ה [א' ה'] והתפללו - כ' אדר.

⁴ גם רש"י בתענית כב ע"ב בד"ה תנו, מפרש כך. כתוס' פירש גם בספר כפתור ופרח פרק י [עצירת גשמים].

במסגרת תפילותיו של הכהן הגדול ביום כיפור הוא היה מתפלל גם על הגשם.⁵ וכך הם תפילותיו על הגשם, כפי שמובא בירושלמי יומא ה, ב:

יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתהא השנה הזאת שנת זול שנת שובע שנת משא ומתן שנת גשומה ושחונה וטלולה ושלא יצטרכו עמך ישראל אלו לאלו, ואל תפנה לתפילת יוצאי דרכים. ... ועל אנשי השרון היה אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהינו ואלהי אבותינו שלא יעשו בתייהן קבריהן.⁶

הפני משה שם בד"ה ועל אנשי השרון: "שדרים בין ההרים ובעומק". ובד"ה שלא יעשו בתייהן קבריהם: "מחמת רוב גשמים ושלא יהו טובעין בתייהם".

על איכות הבתים בשרון נאמר במשנה בסוטה ח, ג: "רבי אליעזר אומר אף הבונה בית לבנים בשרון לא היה חוזר". ובתוספתא בסוטה (ליברמן) ז, יח מוסבר: "ר' ליעזר אומר אנשי שרון לא היו חוזרין לבתייהם מפני שמחדשין אותן פעם אחת בשבוע". (בנוסח הגמ' בסוטה מד ע"א: "תנא מפני שמחדשים אותו פעמיים בשבוע"). בית זה אינו מתקיים זמן רב ולכן אין הדבר מצדיק את שחרורו של הלוחם ממלחמת רשות. עליהם היה הכהן הגדול מתפלל באופן מיוחד ביום כיפור, וההגדרה דומה להגדרה בה נימקו את סיבת התפילה בעת ריבוי גשמים למען תושבי חו"ל: "שלא יעשו בתייהן קבריהן". וכדברי הירושלמי סוטה ח, ז:

תני רבי אליעזר אומר אף אנשי השרון לא היו חוזרין שהן מתחדשין פעמים בשבוע, אף כהן גדול היה מתפלל עליהן ביום הכיפורים שלא יעשו בתייהן קבריהן.

ב. נזקים לחקלאות בארץ ישראל ובחוף לארץ

בגמ' בתענית כב ע"ב נאמר:

תנו רבנן: "ונתתי גשמיכם בעתם" (ויקרא כו, ד) - לא שכורה ולא צמאה, אלא בינונית. שכל זמן שהגשמים מרובין - מטשטשין את הארץ, ואינה מוציאה פירות. הפסוק אמור על ירידת גשמים בארץ ישראל, והגמ' כאן עוסקת בנזקים לחקלאות - לאדמה ולפירות בשל ריבוי הגשמים. בגמ' לא נאמר האם גם מתענים ומתריעים במצב שכזה. הרב שמעון בן ששת, בשו"ת הרשב"ש סי' קעג כתב שבכל מקום אם רוב גשמים מטשטשין הקרקע ומונעים החרישה מתריעין ומבקשים רחמים. דבריו הובאו להלכה ע"י הרב יוסף קארו, בבית יוסף ובשו"ע אורח חיים סימן תקעז, א: "בכל מקום, אם רוב גשמים מטשטשים הקרקע ומונעים המחרישה, מתריעים ומבקשים רחמים". הרב אברהם גומבינר, מגן אברהם שם ס"ק א כתב: "הוא הדין אם מקלקלים ומפסידים בענין אחר". במשנה ברורה שם סימן תקעז ס"ק א מפרש: "בכל מקום - פי' אפילו ארץ הרים שריבוי הגשמים הוא לטובתה מ"מ אם מטשטשים וכו' וכ"ש אם הוא ארץ מצולה שריבוי הגשמים הוא לקלקלה בודאי תמיד מתריעין על רוב הגשמים". גם הרב יחיאל מיכל אפשטיין, או"ח סימן תקעז סעיף א, כתב: "במקומות שרוב גשמים

⁵ הרב אריה לייב, גבורת ארי יומא נג ע"ב בד"ה שחונה וגשומה, מסביר מדוע הכהן הגדול התפלל על גשמים יותר מאשר על כל דבר אחר. ראה עוד: הרב נחמן לנדאו, סדר יומא, עמ' קנט - קסב.

⁶ תפילה זו מופיעה גם: בויקרא רבה (וילנא) פרשה כ ד"ה ד ר' יודן; פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פרשה כו ד"ה [ד] ר' יודן; מדרש תנחומא (ורשא) פרשת אחרי מות סימן ג.

מטשטשים הקרקע ומונעים המחרישה או עושים קלקול אחר, וכל שכן כמו במדינותינו שרוב גשמים מפסידים התבואה לגמרי, ואצלנו רוב גשמים הרבה גרוע מעצירת גשמים".

לפי הפוסקים הללו, אין להבחין בין א"י לחו"ל, אלא בכל מקום בהם גשמים מרובים גורמים לנזקים בחקלאות, יש להתריע ולהתפלל. הרמב"ם בפסקיו איננו מתייחס לנזקי חקלאות בשל ריבוי גשמים, והלחם משנה בהל' תעניות ב, טו מסביר שגם על ריבוי גשמים הגורם לנזקי חקלאות יש להתפלל, וסיבה שהגמ' לא כתבה אם יש להתריע ולהתפלל במצב שכזה מאחר "שבגמרא איכא הטעם היותר גדול". אך עקרונית אין להבחין בין נזקי ישוב לבין נזקי חקלאות.

ג. אופי התענית והתפילה

כשיש נזקים לישוב אדם, ולחקלאות בשל ריבוי גשמים, מה יש לעשות? הדיון מתמקד בשלושה: תפילה, תענית, התרעה.

באשר לנזקי בתים, רש"י בתענית כב ע"ב כותב: "תנו עיניכם - התבוננו בתפלתכם בתעניות עליהם, שלא ירדו רוב גשמים". לרש"י היו מתענים ומתפללים. הרמב"ם בהלכות תעניות ב, טו כותב:

הרי שרבו עליהן גשמים עד שיצרו להן הרי אלו מתפללין עליהן, ... ובארץ ישראל אין מתפללין על רוב הגשמים ... ואין מתענין להעביר הטובה.

כך פסק גם בטור או"ח סימן תקעז, וכן בשולחן ערוך שם סעיף א. הרב יחיאל מיכל אפשטיין, ערוך השולחן או"ח סימן תקעז סעיף יח כותב:

מבואר דרך מתפללים ולא מתריעין בשופר וכל שכן שאין מתענין, משום דאין זה ככל גזירות מן השמים ורק רוע בתיים גורמת להם כל זה. אבל בגמ' בתענית כב ע"ב מבואר דמתריעין על זה.

בהמשך הוא כותב שיתכן והרמב"ם סמך על דבריו שכתב שבכל הצרות מתענים ומתריעים (רמב"ם הל' תענית ב, א), אך בכל זאת מדוע בנושאים אחרים הרמב"ם פירט וכאן לא, ונשאר בצ"ע. מכל מקום כתב שיש מקום לנהוג לפחות תענית אחת, אך מצין שלא נהגו כן "ובאמת יש לגזור תענית אחד ויש להתיישב בכל זה".

באשר לריבוי גשמים המזיקים לחקלאות, כותב הרב יוסף קארו, בבית יוסף אורח חיים סימן תקעז:

כתב הרשב"ש סי' קעג שבכל מקום אם רוב גשמים מטשטשין הקרקע ומונעים החרישה מתריעין ומבקשים רחמים. וההתרעה הזאת יש לעיין אם היא כסדר שאר תעניות ממה ששינונו (יח ע"ב) וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים וכו' אותה העיר מתענה ומתרעת וכו' וכתבו עלה רבוותא (עי' ר"ן ח ע"א ד"ה וכל) דמתענה שלא כסדר התעניות לפי שבכל הסביבות ירדו גשמים ובה לא ירדו הדבר מוכיח שבא להם בגזירתו של מקום לפיכך מתריעין בה מיד. והכל לפי הענין. שאם הענין נחפז ואין פנאי להתריע כסדר נראה שאין גוזרין בו תענית על הציבור שאין הציבור יכולים להתענות בכל יום, אלא מתריעין בכל יום ובכל תפילה ובהתרעה בפה די, ואם יחידים רוצים להתענות רשאיין הם בכך.⁷

לפיכך, יש להתאים את התענית והתפילה לצרה המדוברת. בעת עצירת גשמים מתענים ומתפללים עד אשר ירדו גשמים, כאן הצרה היא הרבה יותר מוחשית ופוגעת והשלכותיה ניכרות ומיידיות,

⁷ כך פסק גם בשו"ע או"ח סימן תקעז סעיף א. וכן בערוך השולחן שם סעיף א.

ואין זמן לקיים את כל התהליך הארוך של התעניות. כמו כן אי אפשר לרכז את ימי התעניות ברציפות מאחר ואין הציבור יכול לעמוד בזה ואשר על כן אין מתריעין אלא מתפללים בלבד. הביטוי בגמ': "מתריעין" הכונה להתרעה בפה, לתפילה, ולא לתקיעה בחצוצרות או בשופרות.⁸ מה מתפללים בעת ריבוי גשמים?

הרב יוסף קארו בית יוסף אורח חיים סימן תקעז כותב: "ובהתרת הפה דהיינו בעננו אבינו עננו (עי' סדר רב עמרם ח"ב סו' קיז)". משמע שאומרים סליחות וכשמגיעים לתפילה עננו אבינו עננו מוסיפים תפילה מיוחדת, וכדברי הרב יחיאל מיכל אפשטיין, ערוך השולחן או"ח סימן תקעז סעיף ב: "כשאומרים איזה סליחות ותחנונים ומגיעים לעננו ה' עננו על סדר האל"ף ב"ת כפי הנוסחא הידועה אומרים אח"כ יהי רצון וכו'... וזכור רחמך וכו'".

אך הב"ח והמגן אברהם שם בס"ק ד כותבים: "ובקראקא נוהגין הש"ץ והציבור שאומרים ריצוי זה בשומע תפילה ולא יותר כשיש ריבוי גשמים". גם ערוך השולחן שם מצין שזה המנהג המקובל. מהי התפילה המיוחדת בעת ריבוי גשמים? זהו נוסח תפילה שהיא הרכבה של שתי תפילות. של רבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול (ברכות ז ע"א) ושל חוני המעגל (תענית כג ע"א). וזה נוסחה:

יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שיכבשו רחמים את כעסך ויגולו רחמך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת רחמך ותכנס להם לפניך משורת הדין. (עד כאן תפילת ר' ישמעאל כהן גדול). ובטובך הגדול רחם עליהם שאין פורעניות בא לעולם אלא בשביל ישראל והם עמך ונחלתך אשר הוצאת מארץ מצרים ואינם יכולים לקבל לא רוב רעה ולא רוב טובה השפעת עליהם רוב טובה אינם יכולים לקבל כעס עליהם אינם יכולים לקבל. יהי רצון שיהיה ריוח בעולם (עד כאן תפילת חוני המעגל).

תפילת ר' ישמעאל כהן גדול נאמרה על ידו בעת תפילתו לפני ולפנים ביום הכיפורים.⁹ כבר צינו לעיל שחלק מתפילות הכה"ג ביום כיפור היו על הגשם, ועל כן מתאים שתפילה זו תאמר בעת צרת גשמים. תפילת חוני המעגל נישאה בעת צרת גשמים, ולפי חלק מהמפרשים היא נאמרה גם לאחר שירדו גשמים מרובים והיה צורך לבקש לעצורם. אישיותו המיוחדת ותפילותיו המפורסמות הם בסיס לתפילה בעת צרת גשמים ובעת ריבוי גשמים.

ד. המקומות בהם מתפללים

האם תפילה זו נאמרת רק באותם מקומות בהם נפגעו התושבים מריבוי גשמים, או שיש לראות בריבוי גשמים צרה כללית המחייבת את כל עם ישראל, ולפחות בני אותה הארץ בתפילה? במשנה בתענית ג, ג האמר:

וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים דכתיב (עמוס ד') והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטר וגומר אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות רבי עקיבא אומר מתריעות ולא מתענות.

הרמב"ם פסק כחכמים. הרמב"ם בהלכות תעניות ב, א – ב כותב:

⁸ על תקיעה בחצוצרות ובשופרות בעת צרה, ראה בספרי: מלכות יהודה וישראל, "תקיעה בחצוצרות במלחמה ובעת צרה", עמ' 365-374.
⁹ הערת הרב יעקב עמדין בברכות ז ע"א.

אלו הן הצרות של צבור שמתעניין ומתריעין עליהם, ... על המטר. כל עיר שיש בה צרה מכל אלו, אותה העיר מתענה ומתרעת עד שתעבור הצרה, וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות אבל מבקשים עליהם רחמים.¹⁰

המגיד משנה שם כותב ש"כל סביבותיה" הכונה לאותה היפרכיא. מהי היפרכיא? רש"י ותוס' בתענית יט ע"ב כותבים שהכונה היא לאותה מלכות. ראשונים אחרים (רבנו חננאל, רבנו גרשום, הריטב"א שם) כותבים שהכונה היא רק לאותם שכונות ומקומות שהצרה נוגעת להם. הר"ן (תענית ז ע"ב ברי"ף) כותב שלענין תענית ציבור כל ארץ ישראל כהיפרכיא אחת חשובה. נראה שכן ניתן ללמוד אף מהתוספתא בתענית (ליברמן) ב, יא:

ועל כולם אין מתריעין עליהן אלא באותה הפרכיא בלבד. היה בסוריא אין מתריעין עליה בארץ ישראל, בארץ ישראל אין מתריעין עליה בסוריא.

והסביר זאת הריטב"א בתענית יט ע"ב:

כך היא שנויה בתוספתא (פ"ב ה"י) בפירוש על צרות מכות מהלכות, והוסיפו עוד היה בסוריא אין מתריעין עליהם בארץ ישראל בא"י אין מתריעין עליהם בסוריא, ואע"פ שהביאו לפנינו על אלו מתריעין בכל מקום מעשה שגזרו תענית בערי ירושלים על שדפון שבעבר הירדן, ועל חיה רעה שבאשקלון, זה אינו קשה שאע"פ שאמרו ג' ארצות בארץ ישראל יהודה ועבר הירדן והגליל (משנה שביעית ט, ב; משנה כתובות יג, י; משנה בבא בתרא ג, ב), מ"מ כל ארץ ישראל נידונה כהפרכיא אחת. ואשקלון ג"כ מכיבוש עולי מצרים היה בכלל ארץ ישראל אלא שלא כבשום עולי בבל כמ"ש בגיטין (ב ע"א) מאשקלון לדרום ואשקלון כדרום, וכיון שהיתה כיבוש ראשון מן הפרכיא היא חשובה, אבל סוריא שהיתה כיבוש יחיד אף בתחלתה היא חשובה עכשיו כהפרכיא אחרת לארץ ישראל.

נראה שגם אותם ראשונים הסוברים שהפרכיא הכונה לכל יושבי אותה מלכות ושנתונים תחת אותו מושל למס לא ראו זאת רק כמסגרת חיצונית אלא בשל העובדה שכל מי שנמצא באותה מדינה יכול להפגע אף הוא כתוצאה מאותם נזקים עקב ריבוי הגשמים.

כיום על פי המבנה החברתי – כלכלי של מדינת ישראל, יש לראות בנזקים בשל ריבוי גשמים נזקים של כלל המדינה, ובעיקר בנזקי חקלאות. נזקים כאלו משפיעים על הכלל – נוצר מחסור בפירות ובירקות, מחיריהם בשווקים עולים, יש פגיעה ביצוא וביכולת התחרות בשווקי העולם. לעיתים המדינה מפצה חקלאים כשהנזק מוגדר כאסון טבע, והתשלום הוא על חשבון השקעות אחרות. גם נזקי ישוב (הצפות, מפולות, קריסות בתים וכד'), יכולים להוות נזקים לכלל.

סיכום

א. **נזקי בתים:** אם ריבוי גשמים גורם נזקים לישוב בני אדם- בתי מגורים ומבנים אחרים (מפולות, הצפות, שטפונות), יש להתפלל על כך גם בארץ ישראל וכן מחוצה לה. אלא שבארץ ישראל נזקים כאלה הם פחות שכיחים בשל טיבה של הארץ וטיב בתיה, והם בדרך כלל לטובה לה אלא אם כן הם מזיקים בכל זאת.

ב. **נזקי חקלאות:** אם ריבוי גשמים גורם לנזקים לחקלאות (פגיעה באדמה ביבולים ובזרעים, בחממות ובמטעים), ואולי אף לנזקי רכוש אחרים שבני אדם חיים ומתפרנסים מהם (רפתות, לולים, חממות, מפעלי תעשייה וכד'), יש להתפלל עליהם בכל מקום בארץ ובחו"ל.

¹⁰ כך פסק גם בשולחן ערוך או"ח סימן תקעו סעיף יב.

- ג. **סדר התפילות והתעניות:** אם יש פנאי, יש לקיים סדר תעניות ותפילות כפי שעושים בעת בצורת גשמים. אם אין פנאי על החזן והציבור להוסיף בשומע תפילה את נוסח תפילתם של ר' ישמעאל כהן גדול וחוני המעגל. היחידים רשאים לגזור על עצמם תענית.
- ד. **היקף התפילה והתענית:** אנשי אותו מקום בהם יש נזקים עקב ריבוי גשמים וסביבתם הקרובה צריכים להתפלל. יש שפסקו שהכונה היא לכל יושבי ארץ ישראל. אם הנזקים עקב ריבוי הגשמים גורמים לנזק כלכלי הרי שכל תושבי המדינה צריכים להתפלל.